

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ЗАТВЕРДЖЕНО
протоколом засідання
Вченої ради історичного факультету
від 15.02.2023 р. № 5

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 291 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ**

**м. Київ
МДУ
2023 рік**

УДК 378.14 (072)

Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт для студентів спеціальностей 052 Політологія та 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Київ: МДУ, 2023. 34 с.

Розробники:

Грідіна І. М., професор кафедри політології та міжнародних відносин, д.і.н., професор;

Пашина Н. П., професор кафедри політології та міжнародних відносин, д.політ.н., професор;

Константинова Ю. В., доцент кафедри політології та міжнародних відносин, к.і.н., доцент;

Трофименко А. В., доцент кафедри політології та міжнародних відносин, к.політ.н., доцент;

Булик М.В., завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, к.політ.н., доцент.

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики.

Протокол № 8 від 14 лютого 2023 року

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	4
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	8
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	10
РОЗДІЛ 4. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	17
РОЗДІЛ 5. ПОДАННЯ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	22
ДОДАТКИ.....	24

РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Кваліфікаційна робота – це самостійне дослідження здобувачів вищої освіти, метою виконання якого є вирішення наукової/професійної проблеми, що ґрунтується на комплексному опануванні матеріалу і методів дослідження, послідовного викладання, а також практичного застосування теоретичних знань для вирішення конкретних професійних завдань.

Кваліфікаційна робота - це форма підготовки та підсумкової атестації здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями відповідно до вимог стандартів вищої освіти за спеціальностями.

Кваліфікаційна робота виконується на завершальному етапі навчання здобувачів вищої освіти в Університеті:

- за першим (бакалаврським) рівнем - з 7 семестру;
- за другим (магістерським) рівнем - з 2 семестру.

На виконання кваліфікаційної роботи виділяється:

- на першому (бакалаврському) рівні - 6 кредитів ЄКТС;
- на другому (магістерському) рівні - 9 кредитів ЄКТС.

Кваліфікаційна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих здобувачем вищої освіти компетентностей, результатів навчання, відповідно до стандартів вищої освіти та освітніх програм.

Компетентності та результати навчання з окремих обов'язкових освітніх компонентів, що виносяться на перевірку під час написання та захисту кваліфікаційної роботи на спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії ОС Магістр

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

- ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК3. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК6. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК9. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК1. Здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики.

СК2. Здатність приймати обґрунтовані рішення щодо здійснення міжнародної та зовнішньополітичної діяльності.

СК3. Здатність аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення.

СК4. Здатність аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні та суспільні відносини, політичні та суспільні системи.

СК5. Здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК6. Здатність використовувати для дослідження міжнародних відносин, суспільних комунікацій та для регіональних студій теоретичні та методологічні підходи політології, економічної та правової науки, міждисциплінарних досліджень.

СК7. Здатність здійснювати прикладні аналітичні дослідження проблем міжнародних відносин та світової політики, суспільних комунікацій, регіональних студій, професійно готувати аналітичні матеріали та довідки.

СК9. Здатність виявляти та аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів, та місця в них України.

СК10. Здатність до самонавчання, підтримки належного рівня знань, готовність до опанування знань нового рівня, підвищення своєї фаховості та рівня кваліфікації.

Програмні результати навчання

РН1. Знати та розуміти природу джерел та напрямів еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики.

РН2. Критично осмислювати та аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні відносини

РН3. Застосовувати сучасні наукові підходи, методології та методики для дослідження проблем міжнародних відносин та зовнішньої політики.

РН4. Аналізувати та оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав.

РН5. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію про стан міжнародних відносин, світової політики та зовнішньої політики держав.

РН6. Визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин та глобального розвитку.

РН7. Оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем.

РН10. Розробляти та реалізовувати проекти прикладних досліджень міжнародних відносин, зовнішньої та світової політики.

РН11. Здійснювати професійний усний та письмовий переклад з/на іноземну мову, зокрема, з фахової тематики міжнародного співробітництва, зовнішньої та світової політики.

РН12. Формулювати задачі моделювання, створювати і досліджувати моделі об'єктів і процесів міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій.

РН13. Брати участь у професійних дискусіях у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій, поважати опонентів і їхню точку зору, доносити до фахівців та широкого загалу інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з фахових проблем.

РН14. Оцінювати результати власної роботи і відповідати за особистий професійний розвиток.

Компетентності та результати навчання з окремих обов'язкових освітніх компонентів, що виносяться на перевірку під час написання та захисту кваліфікаційної роботи на спеціальності 052 Політологія ОС Магістр

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні задачі і проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру у політичній сфері, що характеризуються

невизначеністю умов і вимог, із застосуванням фахових досліджень та/або здійснення інновацій.

Загальні компетентності:

ЗК02. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

ЗК03. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК05. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК07. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК01. Усвідомлення природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.

СК03. Критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів.

СК04. Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК05. Спроможність комплексно використовувати нормативу та емпіричну політичну теорію, методологію політичних досліджень та прикладного політичного аналізу.

СК06. Здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК08. Здатність до аналізу та експертизи соціально-політичної ситуації в суспільстві, державах та регіонах; системно оцінювати політичний процес, політичні конфліктні та кризові ситуації.

Програмні результати навчання

ПР01. Застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту.

ПР 02. Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань.

ПР 03. Вільно спілкуватись усно і письмово українською та англійською мовами при обговоренні професійних питань, досліджень та інновацій в сфері політології.

ПР 05. Планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт відповідно до встановлених вимог.

ПР 06. Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів.

ПР 08. Розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері політології та з дотичних до неї міждисциплінарних напрямів з урахуванням методологічних, економічних, соціальних, правових та етичних аспектів.

У більшості випадків кваліфікаційна робота є продовженням та більш поглибленою розробкою теми курсової роботи студента-випускника. Вона передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, виробничих та

інших завдань.

До кваліфікаційних робіт висуваються такі основні вимоги:

- актуальність теми, відповідність її сучасному стану певної галузі науки та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери;
- вивчення й критичний аналіз монографічних і періодичних видань з теми;
- вивчення й характеристика історії досліджуваної проблеми та її сучасного стану;
- чітка характеристика предмета, мети й методів дослідження, опис та аналіз проведених автором експериментів;

– узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки та практичні рекомендації.

Таким чином, кваліфікаційна робота повинна бути:

- реальною – відображати рішення сучасних проблем, пов'язаних з функціонуванням системи дослідження та її підсистем, мати науково-теоретичне і практичне значення;

– актуальною – повинна бути присвячена дослідженням і розробкам, що відносяться до сучасних проблем розвитку відповідної галузі, що мають особливу важливість на сучасному етапі;

– інформативною – повною мірою відображати дослідження, проведене на високому теоретичному і практичному рівнях на основі загальнонаукової та конкретно-наукової методології.

Кваліфікаційна робота є документом, на підставі якого Екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення про присвоєння відповідної кваліфікації. У зв'язку з цим основне завдання автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації та, перш за все, вміння самостійно вести науковий пошук та вирішувати конкретні наукові завдання. Зміст магістерської роботи характеризують самостійність, наявність принципово нових матеріалів, що включає опис нових факторів, явищ, закономірностей, або узагальнення раніше відомих положень з інших наукових позицій.

У випускній кваліфікаційній роботі не допускається запозичення (плагіат) матеріалу без посилання на автора та джерело інформації. Також Студент разом з науковим керівником несе відповідальність за достовірність поданої інформації в кваліфікаційній роботі. У кваліфікаційній роботі необхідно стисло, логічно та аргументовано представляти зміст і результати досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Кваліфікаційна робота виконується державною мовою. Написання та захист кваліфікаційної роботи іноземною мовою можливе за поданням декана факультету та погодженням ректора.

Кваліфікаційна робота обов'язково передбачає широке використання джерел та літератури іноземних авторів. Також робота повинна бути викладена науковою мовою, містити аргументованість суджень та точність даних, що наводяться, а також її автор включає в свій текст увесь знаковий апарат, що має в своєму розпорядженні, – таблиці, діаграми, схеми, графіки.

Кваліфікаційна робота виконується відповідно до Плану виконання кваліфікаційної роботи, що затверджується завідувачем кафедри. Студенти **щосеместрово (жовтень, травень) на засіданні кафедри** звітують про стан підготовки кваліфікаційної роботи відповідно до графіка виконання етапів дослідження.

РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Робота над кваліфікаційною роботою включає в себе наступні етапи:

- вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності;
- визначення напрямів дослідження;
- складання та затвердження Плану виконання кваліфікаційної роботи;
- постановка мети та конкретних завдань дослідження;
- обговорення окремих частин та роботи в цілому з науковим керівником, заслуховування виконання плану роботи на засіданні кафедри;
- оформлення роботи;
- доповідь про результати дослідження (попередній захист) на засіданні кафедри, надання висновку кафедри про допуск (недопуск) до захисту, підготовка рецензії;
- подання зброшурованої та електронної версії кваліфікаційної роботи на кафедру, остаточна перевірка роботи на дотримання академічної доброчесності (за 2 тижні до захисту),
- підготовка відгуку та рецензії
- підготовка до захисту: написання доповіді, підготовка ілюстративного (презентаційного) матеріалу (схеми, графіки, діаграми, таблиці, якщо це потрібно);
- публічний захист кваліфікаційної роботи.

Зазначені етапи є приблизними та не вказують на обов'язковий порядок їх виконання, тому деякі частини роботи можуть виконуватися одночасно.

Під темою роботи прийнято розуміти те головне, про що в ній говориться. Це і матеріал, відібраний та організований згідно з завданнями дослідження, і предмет вивчення. Вибору теми повинні передувати:

1. Вивчення актуальних проблем теорії та практики.
2. Перегляд тематики робіт, що були вже захищені.
3. Аналіз історіографічних робіт з досліджуваної проблеми.

При виборі теми також необхідно враховувати:

1. Рівень науково-теоретичної підготовки студента.
2. Зміст навчального плану підготовки магістрів-міжнародників.
3. Вимоги кваліфікаційних характеристик до підготовки магістрів.
4. Сучасний рівень теорії та практики міжнародних відносин, можливість

доступу до джерел, необхідних для дослідження теми, наявність історіографічної бази.

Вибір теми, напрямку досліджень здійснюється студентом самостійно. Одним із критеріїв вибору теми є її актуальність щодо сучасних тенденцій розвитку міжнародних відносин.

Формулювання теми не повинно мати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Треба уникати назв, що починаються зі слів «Дослідження питання...», «Дослідження деяких шляхів...», «Матеріали до вивчення...» і таке інше, в яких не відбито в достатній мірі сутність проблеми.

Формулювання теми – це складний процес, пов'язаний з вирішенням цілого комплексу завдань. У першу чергу, з визначенням об'єкту та предмету дослідження. Обравши тему, магістрант повинен чітко розуміти в чому полягає мета, конкретні завдання та аспекти її розробки. Для цього необхідно визначити, у чому є сутність пропонованої ідеї, новизна та актуальність теми, її теоретична та практична значимість.

Природно, що на цьому етапі необхідно консультуватися у фахівців, визначитися щодо можливого майбутнього наукового керівника. На кафедрі міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ розроблено приблизну тематику кваліфікаційних робіт, які враховують державні вимоги стосовно підготовки фахівців в галузі міжнародних відносин, коло особистих науково-дослідницьких інтересів викладачів та напрямок

кафедральних колективних наукових розробок. Але наявність таких приблизних переліків тем робіт не повинна обмежувати творчий пошук студентів. Слід звернути увагу, що теми кваліфікаційних робіт у поточному навчальному році не можуть дублювати теми за попередні 5 років.

Призначення наукового керівника та формулювання теми відбувається на засіданні кафедри у вересні та затверджується на Вченій раді факультету у жовтні. Внесення змін та уточнень до тем кваліфікаційних робіт можливе, як виняток, не пізніше вересня наступного року. Проте, повна зміна теми не можлива.

Протягом місяця після затвердження теми кваліфікаційної роботи розробляється та узгоджується з науковим керівником та (або) консультантом (за потреби) План виконання кваліфікаційної роботи, який затверджується завідувачем випускової кафедри. План може корегуватися, про що робляться відповідні записи у затвердженому варіанті.

Ознайомлення з джерелами і літературою. Після того, як тема обрана, студент має з'ясувати приблизне коло питань які вона охоплює. Перш за все необхідно отримати консультації у наукового керівника, ознайомитися з навчальними посібниками. Після першого ознайомлення з джерелами і літературою слід сформулювати конкретну мету студентського дослідження і спираючись на це, побудувати план роботи. Поглиблене студіювання джерел та літератури слід закінчити розподілом зібраного матеріалу згідно з планом роботи.

Розробка теми студентського дослідження базується на багатомірному використанні юридичних, історичних та інших джерел. Зміст роботи повинен бути конкретним, висновки природно витікати з всебічного аналізу зібраних та опрацьованих матеріалів. Найголовніша вимога щодо студентських робіт - якомога більша самостійність у пошуку необхідної інформації, її систематизації, узагальненнях і аргументованості висновків. Збір даних доцільно починати в бібліотеці Маріупольського державного університету, в Маріупольській міській публічній бібліотеці. Безумовно, що як на найширше використання заслуговує Всесвітня мережа Інтернет. Виписки з джерел та літератури доцільно робити на окремих листах паперу або картках. Це дозволить підвищити якість їх використання, бо не обмежує можливості систематизації. Якщо є можливість, то має сенс використовувати офісну та комп'ютерну техніку. Слід не забувати на кожній окремій картці вказувати її тему, а також - відомості про те, звідки саме взята ця конкретна інформація (якщо з архіву, то - посилання на фонд, опис, справу та аркуш, якщо з друкованого джерела або з наукової літератури, то вказується прізвище автора, назва книги, або статті, місце і рік видання, видавництво, кількість сторінок, та номер конкретної використаної сторінки, якщо з віртуального джерела то вказується адреса у Всесвітній мережі Інтернет, або вихідні дані CD, DVD. Такий ретельний підхід дозволяє зекономити час і точно оформляти посилання та список використаних джерел та літератури під час написання курсової, бакалаврської, дипломної чи магістерської роботи.

Формулюючи визначення проблеми, треба з'ясувати всі терміни, що можуть бути невірно витлумачені, зазначити методи дослідження, розробити структуру, що складається не тільки з заголовків розділів, але й підрозділів. Треба скласти список усіх книг, статей і інших джерел, що мають бути використані. При тому, слід звернути увагу, що список повинен містити різні види джерел. Може бути доцільним складання **синопису** - стислого конспекту дослідження. В якості основи для синопису береться структуру роботи. Двома-трьома реченнями характеризується те, про що планується писати в кожному розділі (підрозділі). Добре складений синопис дає повне враження про студентське дослідження.

Студентська науково-дослідницька діяльність сприяє збудженню творчої наснаги і ініціативи. Науковий керівник лише допомагає виявити головний напрямок роботи, в якому студентські здібності дадуть максимальний результат.

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Обсяг кваліфікаційної роботи повинен становити:

- за першим (бакалаврським) рівнем - 60 тис. - 90 тис. знаків (з урахуванням цифр, символів тощо) / 40-60 сторінок;
- за другим (магістерським) рівнем - 90 тис. - 120 тис. знаків (з урахуванням цифр, символів тощо) / 60-80 сторінок.

Кваліфікаційна робота, як правило містить наступні складові частини:

- титульний аркуш (Додаток 1);
- план виконання кваліфікаційної роботи (Додаток 2);
- зміст (Додаток 3);
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- основна частина, яка складається з декількох розділів (2-3). Розділи у свою чергу поділяються, як правило, на підрозділи, що розкривають теоретичні та практичні аспекти означеної в роботі проблеми. Кожен розділ може складатися з 2-4 підрозділів. Після кожного розділу мають бути сформульовані висновки, що забезпечують логічний зв'язок викладеного матеріалу;
- загальні висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за необхідності).

Титульний лист кваліфікаційної роботи містить:

- найменування вищого навчального закладу, факультету та випускової кафедри;
- прізвище, ім'я, по батькові автора;
- тема роботи;
- шифр і найменування спеціальності;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника і (чи) консультанта, рецензента;
- місто і рік (Додаток 1).

Зміст подають на початку наукової роботи. Він містить найменування і номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел тощо. Заголовки змісту повинні точно повторювати заголовки в тексті. Приклад змісту наведено у Додатку 3.

Назва розділів не повинна співпадати з назвою всієї роботи, а назви підрозділів не повинні дублювати назви розділів. Матеріал у розділах повинен викладатись логічно, лаконічно та аргументовано та відповідати вимогам, які пред'являються до кваліфікаційних робіт. Як правило, зміст розділів розкриває завдання, що були сформульовані у вступі.

Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів.

Якщо в науковій роботі вжита специфічна термінологія, а також використані маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їхній перелік може бути представлений у роботі у вигляді окремого списку, що розміщують перед вступом.

Перелік необхідно друкувати двома колонками, у яких ліворуч приводять, наприклад, скорочення, праворуч – детальну розшифровку скорочень.

Якщо в науковій роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення тощо повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їхню розшифровку приводять у тексті при першому згадуванні.

У **вступі** розкривається сутність і стан розробки наукової проблеми, до якої звертається студент, її місце та роль у сучасній теорії та практиці міжнародних відносин.

Також, формулюються мета та завдання дослідження, здійснюється обґрунтування необхідності подальших розвідок, аналізується джерельна база. Здається, що має право на життя підкріплена багаторічним досвідом точка зору про те, що якісний, глибокий вступ можливо написати лише після того, як ретельно вивчені, проаналізовані та опрацьовані усі наявні джерела, література і більша частина роботи по основній частині дослідження закінчена.

Обсяг вступу кваліфікаційної роботи – **5-6 сторінок** (5% від загального обсягу роботи).

Він повинен мати певну структуру, обумовлену науковою логікою:

- актуальність теми;
- визначення об'єкту та предмету дослідження;
- ступінь її вивченості в спеціальній науковій літературі;
- визначення мети та завдань дослідження;
- огляд джерельної бази дослідження;
- характеристика методології дослідження;
- практичне значення отриманих результатів, їх апробація, публікації тощо.

На початку роботи студент пояснює свою *мотивацію вибору конкретної* теми, її місце і значення в політичній науці чи міжнародних відносинах, її наукову новизну, доцільність на користь Україні. **Актуальність теми** – обґрунтовується в контексті її значення та ролі в сучасній теорії та практиці міжнародних відносин на основі критичного аналізу і в порівнянні з рівнем вирішення даної проблеми в сучасній історіографії. Висвітлення актуальності повинно бути небагатослівним. Достатньо в межах однієї сторінки показати теоретичне і практичне значення розробки теми дослідження.

Чітко встановлюються об'єкт, предмет, хронологічні та географічні обмеження дослідження.

Об'єкт дослідження – це явище, процес або суспільні відносини, які зумовлюють проблему і обране автором для дослідження.

Предмет дослідження міститься у межах об'єкта. Об'єкт і предмет як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Об'єкт, предмет і мета повинні бути логічно взаємоузгоджені і пов'язані між собою і темою кваліфікаційної роботи. Він лише вказує на суттєві зв'язки та відносини, властивості, аспекти, функції, які є визначальними для даного дослідження. Предмет визначає тему дослідження, також він віддзеркалюється у самій назві роботи.

Визначення *географічних та хронологічних меж* дослідження.

Коротка характеристика *історіографічної та джерелознавчої бази*.

Досягнення поставлених мети та завдань можливо лише спираючись на широке залучення усіх можливих джерел. Наступною структурною одиницею вступу є **огляд джерел**. Цей аналіз так само, як і огляд наукової літератури слід спрямувати в напрямку виявлення цінності того чи іншого джерела саме для розкриття конкретної теми дослідження. Джерела розглядаються в певній послідовності (природно, що не всі перераховані види джерел можуть бути в одній бакалаврській, магістерській (тим більше - курсовій) роботі:

- документи та матеріали державних органів та установ, міжнародних міжурядових організацій;
- документи і матеріали недержавних органів та установ, у тому числі - документи і матеріали політичних партій, громадських організацій і рухів, кооперативних товариств, комерційних структур, міжнародних неурядових організацій;
- статистичні матеріали;
- періодичні видання (як правило, не наукового, а публіцистичного характеру);
- мемуари;
- довідкові видання;

- архівні матеріали (що не вийшли до попередніх видів);
- результати колективних та власних соціологічних досліджень, оброблених за допомогою комп'ютера.

Для того, щоб проаналізувати стан дослідження з обраної теми, складається короткий огляд літератури, завдяки якому робиться висновок, що обрана тема потребує подальшої розробки. В *огляді літератури* студент окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Щоб все це зробити ґрунтовно, треба ознайомитися з максимально можливою кількістю робіт, що мають як пряме, так і опосередковане відношення до окреслених питань. Це можуть бути не лише монографічні дослідження, а й статті, брошури, рецензії, автореферати дисертацій і ін. Огляд літератури не повинен бути простим переліком опрацьованої літератури і переказом її змісту. Стисло, критично висвітлюючи роботи дослідників, студент повинен назвати ті питання, що залишилися невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Як правило, в тексті вступу фіксуються автори робіт, або йдеться лише про конкретні наукові проблеми; бібліографічна інформація подається в посиланнях. Огляд літератури можливо робити за хронологічним, або проблемним принципами (ліпше - останній). Ця частина вступу завершується висновком про ступінь висвітлення обраної теми. На підставі цього логічною виглядає необхідність сформулювати мету та завдання дослідження.

Мета повинна відображати кінцеві прогнозовані результати дослідження. Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також його кінцевим результатом і шляхами його досягнення. Не слід формулювати мету як «дослідження», або «вивчення», тому що це вказує на засіб досягнення мети, а не саму мету.

Мета дослідження визначає його завдання. *Завдання* роботи визначають виходячи із результатів вивчення історіографічної бази. Основні методологічні вимоги до постановки завдання дослідження:

1. Завдання дослідження повинні визначатися питаннями, отримання відповідей на які веде до досягнення мети дослідження;

2. Послідовність постановки вивчення завдань дослідження повинні строго відповідати найменуванню теми, мети, об'єкту та предмету дослідження. Зазвичай це робиться в формі переліку: вивчити..., описати..., встановити..., виявити...

Формулювання цих завдань необхідно робити більш ретельно, адже опис їх рішення повинен скласти зміст розділів наукової роботи.

Для досягнення поставленої мети дослідження студент визначає послідовне виконання відповідних *завдань*: вивчити, описати, встановити, вдосконалити, розвинути, обґрунтувати, розробити тощо. Завдання повинні бути достатньо чіткими та конкретними (їх як правило 2-4). Їх вирішення здійснюється в окремих розділах роботи. Цим пояснюється певний збіг формулювання завдань та назв розділів у змісті. Завдання повинні формулюватися точно і конкретно, оскільки їх вирішення повинно скласти зміст розділів кваліфікаційної роботи.

Важливим етапом дослідження є вибір *методів дослідження*. Вони використовуються як інструмент, завдяки якому досягається обрана мета у роботі. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко і змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

Наукова новизна отриманих результатів. У вступі приводиться коротка анотація нових наукових положень чи рішень, запропонованих студентом особисто для вирішення даного наукового завдання. Необхідно показати відмінність отриманих результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (уперше розроблений, запропонований, синтезований), удосконалений (модифікований), одержав подальший розвиток). Це може бути використання раніше невідомих джерел, наукової літератури іноземними мовами, що не знайшла відображення в історіографії проблеми, що в свою чергу дало змогу розкрити раніше не відомі аспекти проблеми.

Подаються відомості про *практичне застосування одержаних результатів* дослідження або рекомендації щодо їх використання в практичній діяльності. Традиційно серед можливих варіантів може бути вказано:

- на впровадження в практику діяльності (особливо міжнародної) українських (чи міжнародних) державних (чи недержавних) установ, організацій або підприємств;
- на друкування фрагментів роботи в збірках праць;
- на викладення положень роботи в періодичній пресі, на радіо і телебаченні, на сайті в мережі Інтернет;
- на впровадження матеріалів і висновків в навчальний процес в освітянських закладах, як в нормативних, так і факультативних курсах.

Особистий внесок автора. У випадку використання у кваліфікаційній роботі ідей чи розробок, що належать співавторам, разом з якими були написані наукові праці, підготовлені доповіді і виконані спільні дослідження, студент повинен відзначити цей факт у роботі з обов'язковою вказівкою конкретного особистого внеску.

Апробація результатів роботи. Зазначається, на яких конференціях, семінарах тощо доповідалися результати дослідження. Наявність *публікацій*, що є підтвердженням апробації результатів наукового дослідження є *обов'язковою умовою допуску до захисту кваліфікаційної роботи*. Зазначається кількість статей у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій опубліковані результати магістерської роботи.

У вступі також міститься коротке обґрунтування структури дипломного дослідження. **Характеристика змісту роботи** містить короткий оглядовий аналіз суті дослідження, зазвичай ця характеристика подається за розділами, таким чином, щоб прочитавши її можна було зрозуміти про що піде мова у кожній частині роботи.

Коротка характеристика *змісту* роботи по розділам.

В основній частині кваліфікаційної роботи систематизується і теоретично усвідомлюється фактичний матеріал. Основна частина повинна відповідати наступним вимогам:

- в основній частині, поділеній на окремі розділи, розкривається зміст теми дослідження. В розділах слід глибоко дослідити причинно-наслідкові зв'язки, показати вміння орієнтуватися в використаному матеріалі. У кожному розділі повинна бути завершеність змісту, головна ідея, а також тези, підтверджені посиланнями на джерела, думки різних авторів, результати анкетування, експерименту, аналітичних даних, практичного досвіду тощо;

- думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Порушення принципу послідовного викладення запланованого матеріалу призводить до повторів таких само положень та висновків, відсутності логіки в роботі;

- кожний висновок повинен логічно підкріпляти попередній, інакше текст втратить свою єдність. До кожного розділу роботи необхідно зробити висновки, а по закінченні роботи формулюються загальні висновки до всієї роботи в цілому;

- основна частина кваліфікаційної роботи складається, як правило, з 2-3 розділів. Зміст розділів повинен відповідати темі кваліфікаційної роботи та повністю її розкривати. Кожний новий розділ починається з нової сторінки. В основному тексті кожного розділу слід представити коротку передмову, у якій необхідно відобразити основні напрямки дослідження даного розділу.

У кінці кожного розділу формулюються висновки з коротким викладенням результатів дослідження, проведеного в розділі. Необхідно враховувати, що матеріал обов'язково має відповідати головній темі роботи і логічно, обґрунтовано вів до досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи. Це можливо в тому випадку, якщо в розділі послідовно розкриваються завдання, сформульовані у вступі.

Особливістю магістерської роботи є обов'язкова наявність розділу, у якому розкриваються теоретичні, методологічні основи досліджуваної теми, рівень її наукової розробки, характеристика джерелознавчої бази. Як правило, цей розділ носить назву «Теоретико-методологічні засади дослідження». Цей розділ є найбільш складним у написанні магістерської роботи і повинен містити в собі наступні елементи:

1. Аналіз історіографічної бази дослідження, на основі якої магістрант повинен показати ступінь вивчення даної теми в сучасній теорії міжнародних відносин. Аналіз літератури повинен продемонструвати глибоке знайомство дослідника зі спеціальною літературою, його вміння систематизувати її, критично розглядати, виокремлювати істотне, оцінювати те, що було зроблено раніше іншими дослідниками, визначати головне в сучасному становищі вивченості теми. Матеріали такого аналізу слід систематизувати в певному логічному зв'язку та послідовності, класифікувавши їх за певним дослідницьким принципом. Бажано історіографічні роботи, представлені іноземними мовами, виокремлювати в окрему групу.

2. Аналіз джерелознавчої бази, на основі якої написана робота. Цей аналіз також передбачає систематизацію джерел за їх характером та значенням. Це можуть бути:

- документи та матеріали, що носять міжнародно-правовий характер (договори, конвенції, угоди та інше);
- матеріали, що характеризують діяльність міжнародних організацій;
- документи та організації, що відносяться до діяльності партій та суспільних організацій;
- документи та матеріали, що визначають зовнішню політику держави;
- виступи, інтерв'ю політичних діячів;
- матеріали преси.

3. Розкриття теоретико-методологічної складової теми, обраної для дослідження, на основі якої сформулювати свій концептуальний підхід, розробити гіпотезу дослідження.

Концепція дослідження визначає спосіб трактування тих чи інших явищ. Концепція дослідження визначає основну точку зору на досліджувану проблему. Тому магістрант повинен чітко визначитися в контексті якого концептуального підходу, що існує в сучасній теорії міжнародних відносин, він має намір досліджувати проблему, а також розкрити основні принципи та методологію даної концепції. Гіпотеза – це передбачуване судження про закономірний зв'язок явищ. Гіпотеза, перевірена на практиці та теоретично обґрунтована, виступає як фактор достовірності проведення дослідження. У науці гіпотеза розглядається як головний методологічний стрижень будь-якого дослідження. Гіпотеза повинна бути конкретною, охоплювати об'єкт та предмет дослідження, відповідати меті та завданням дослідження. Для розробки та побудови гіпотези необхідне вивчення спеціальної літератури, аналіз існуючих точок зору, виявлення рівня протиріч і найменш вивчених проблем дослідження. Гіпотези вирізняються за рівнем узагальнення, а також бувають описові (передбачається існування того чи іншого явища), пояснювальні (що відображають його причини), описово-пояснювальні. Гіпотеза не повинна містити занадто багато положень, як правило одне основне.

4. Розробка категоріального апарату дослідження. Це передбачає, що магістрант повинен чітко сформулювати сутність тих категорій та понять, які йому необхідні для розкриття теми, таких, що мають теоретико-методологічну значимість.

5. Обґрунтування загальної методики та основних методів дослідження.

Методика – це сукупність прийомів, способів дослідження, порядок використання та інтерпретації результатів, отриманих з їх допомогою. Вона залежить від характеру об'єкта дослідження, методології, цілей дослідження.

Таким чином, даний розділ носить теоретичний характер та виступає методологічною основою для наступних власних досліджень магістранта.

У наступних розділах магістрант повинен достатньо повно та глибоко викласти результати власного дослідження обраної теми. При цьому, магістрант повинен продемонструвати вміння до аналізу проблеми в контексті поставлених завдань, робити висновки та узагальнення, володіти категоріальним апаратом, пов'язувати матеріал, що досліджується, з теорією та практикою сучасних тенденцій розвитку міжнародних відносин.

Загальні висновки. Логічним завершенням кваліфікаційної роботи є загальні висновки. Головна їх мета – підсумки проведеної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням. Також рекомендовано формулювати висновки до кожного розділу кваліфікаційної роботи.

Висновки складається з чотирьох структурних одиниць, які не фіксуються. В першій частині коротко формулюються загальні висновки (вони не повинні текстуально співпадати з висновками за розділами), друга частина є своєрідною відповіддю на сформульовані у вступі завдання, в третій частині можливо продемонструвати зв'язок дослідження з практикою і в четвертій звертається увага на такі питання роботи, які не розкриті в ній та чому (недостатність джерельної бази. можливість бути окремою темою студіювання і таке інше).

У висновках необхідно зазначити не тільки те позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, а й недоліки та проблеми практичного характеру, а також конкретні рекомендації та пропозиції щодо їх усунення.

У висновках потрібно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів дослідження, викласти рекомендації з вирішення проблеми, скласти пропозиції щодо вдосконалення підходу до проблеми, яка досліджується.

У стислій формі, в логічній послідовності викладаються зроблені автором узагальнення – висновки конкретного характеру, які повинні бути покладені в основу доповіді при захисті кваліфікаційної роботи перед ЕК. Висновки не повинні підмінятися механічним сумуванням висновків наприкінці розділів, а мають містити те нове, суттєве, що складає підсумкові результати дослідження, які часто оформлюються у вигляді певної кількості пронумерованих абзаців. Їх послідовність визначається логікою побудови наукового дослідження. При цьому вказується не тільки його наукова новизна і теоретична значимість, що витікають з кінцевих результатів, а й практична цінність.. Крім того, висновки не повинні носити характер анотацій. Кваліфікаційна робота, окрім загальних висновків, повинна містити пропозиції теоретичного і практичного характеру.

Крім пропозицій, у кваліфікаційній роботі на основі висновків, зроблених за результатами якісного або кількісного аналізу, повинно бути зроблено підтвердження або спростування гіпотези (гіпотез), висунутих у ній (за наявності).

Таким чином, заключна частина наукової роботи представляє не простий перелік отриманих результатів проведеного дослідження, а їх підсумковий синтез, тобто формулювання того нового, що внесено його автором у вивчення та вирішення проблем.

Основна вимога до заключної частини – не повторювати змісту вступу, основної частини роботи і висновків, зроблених по розділах. Обсяг висновків, як правило, складає 3-4 сторінки.

Список використаних джерел слід розміщувати в одному з таких способів: у порядку появи посилань у тексті, в алфавітному порядку перших авторів, або заголовків у хронологічному порядку. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи. (Див. Додатки 4, 5).

оформлюється одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний у користуванні рекомендований при написанні дисертацій);
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;

- у хронологічному порядку.

До додатків за необхідністю доцільно включати допоміжний матеріал - який є необхідним для сприйняття студентською дослідження (акти національного права та міжнародно-правові документи, таблиці допоміжних цифрових даних, розрахунки, зразки анкет, інструкції і методики, ілюстрації допоміжного характеру та інше)

РОЗДІЛ 4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційні роботи як правило, друкують за допомогою принтера на одній стороні аркуша білого паперу формату А-4 (210x297 мм) з використанням шрифту Times New Roman, 14 кегль, 1,5 міжрядковим інтервалом. Не припустимою є підготовка курсових робіт на листах формату А-4, що заповнені з обох боків.

Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту роботи повинна бути однаковою.

Друкований текст має мати береги (поля) таких розмірів:

ліве – 30 мм;

праве – 15 мм;

верхнє, нижнє – 20 мм.

До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаних джерел, але всі сторінки зазначених елементів студентського дослідження підлягають нумерації на загальних засадах. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиці, треба подавати арабськими цифрами без знака «№». Першою сторінкою є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші, на аркуші зі змістом роботи, на Плані виконання кваліфікаційної роботи, на додатках номери не ставляться. Нумерація сторінок починається зі сторінки, на якій розміщується Вступ. На сторінках номер ставлять у правому верхньому куті без крапки в кінці. Номер розділу ставлять після слова "Розділ", після номера крапку не ставлять, потім з новою рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.» (третій підрозділ першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу. Пункти нумерують у межах кожного підрозділу Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка-наприклад: «4.2.3.» (третій пункт, другого підрозділу, четвертою розділу). Потім у тому рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують в межах кожного пункту за такими ж правилами, що й пункти.

Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, далі з нового рядка друкують заголовок розділу великими літерами.

Підрозділи нумерують у рамках кожного розділу (нумерація складається з двох чисел, відокремлених крапкою).

Заголовки розділів пишуть по центру симетрично тексту великими літерами (Приклад: «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ» тощо). Заголовки підрозділів – по центру симетрично тексту малими літерами (крім першої). Переноси слів у заголовках не допускаються. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з 2-х або більше речень, їх відділяють крапкою. Відстань між заголовком та текстом – **2 інтервали**. Заголовки підкреслювати не рекомендується. **Кожний розділ слід починати з нового аркуша (сторінки). Підрозділи починають з відступом від попереднього тексту на 1 інтервал на тій самій сторінці.**

Друкарські помилки, описки, графічні неточності можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого тексту.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в дипломній (курсній) роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, слід включати до загальної нумерації сторінок. Ілюстрації позначають

словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за виключенням ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядковою номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 2.1 (перший рисунок другого розділу). Ілюстрації мають бути чорно-білого кольору.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлятися у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати свою назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють. Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки і маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Якщо текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох - або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, знаків, математичних і інших символів, які повторюються, не слід. Якщо цифрові або інші дані в будь-якому рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують надпис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 3.2» (друга таблиця третього розділу) Якщо в роботі є лише одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1. ...
2. ...

Додатки оформлюють як продовження курсової (випускної) роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх в порядку посилань в тексті дослідження. Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток ___» і число, що позначає додаток. Один додаток позначається як додаток 1. При оформленні додатків окремою частиною на титульному аркуші під назвою дипломної роботи друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Посилання на джерела та літературу подаються у квадратних дужках наприкінці речення.

Наприклад:

Опоненти запропонованої міри посилалися на те, що кожний має право на свободу, поки не обвинувачується в здійсненні злочину. Узяття під варту на 90 днів без пред'явлення звинувачення є відступом від судового наказу про передачу арештованого в суд і суперечить нормам, закріпленим у Великій Хартії (Magna Carta) 790 років тому [56, с. 45], де перше число — позиція в списку використаних джерел, а друге число — номер сторінки, звідкіля було взято інформацію або цитату. При цьому після першої дужки і перед другою дужкою пробіли не ставляться; після коми та «с.» використовується нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+Пробіл). У випадку посилання на електронне джерело, до відсутня нумерація сторінок ставиться лише номер позиції у списку використаних джерел.

Наприклад:

Цю пропозицію критикували і консерватори, і ліберальні демократи, і члени правлячої лейбористської партії. Вони порівнювали запроповану міру з тривалими термінами ув'язнення, до яких вдавалася поліція в Північній Ірландії в 70-і роки [87].

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми) і таблиці необхідно представляти в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, чи на наступній сторінці. Ілюстрації і

таблиці, що розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, представлених у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад: «Рис. 1.2.» (другий рисунок першого розділу).

Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в роботі представлена одна ілюстрація, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, представлених у додатках) у межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із вказівкою її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка.

Наприклад: «Таблиця 1.2.» (друга таблиця першого розділу).

Якщо в роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При переносі частини таблиці на іншу сторінку слово «Таблиця» та її номер вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці.

Наприклад: «Продовження табл. 1.2.».

Формули в роботі (якщо їх більше однієї) нумерують у рамках розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого краю листа на рівні відповідної формули в круглих дужках.

Наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Примітки до тексту і таблиць, у яких указують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1....

2....

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Загальні правила посилання.

При написанні кваліфікаційної роботи студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали чи окремі результати. Використовуючи в кваліфікаційній роботі ідеї і розробки, що належать також і співавтору, разом з яким були написані наукові праці, підготовлені доповіді і виконані спільні дослідження, студент повинен відзначити цей факт у своїй роботі. У випадку виявлення факту плагіату, тобто використання запозиченого матеріалу як новизни свого дослідження, кваліфікаційна робота знімається з розгляду без права її повторного захисту.

Посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг.

Для підтвердження власних аргументів, посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул.

Загальні вимоги до цитування:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий в джерелі, із збереженням особливостей авторською написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться в будь-якому місці цитати (на початку, в середині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак - то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і давати посилання на джерело;

д) якщо необхідно виявити ставлення автора студентської роботи до окремих слів, або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

е) якщо автор курсової або випускної роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора студентської роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Наприклад: (курсив наш - Х.Х.). (підкреслено нами - Х.Х.).

Під час використання цитат необхідно мати на увазі декілька рекомендацій:

- не слід вживати дві і більш цитат підряд;
- немає потреби за допомогою посилань на авторитети підтверджувати наочні істини;
- не можна закінчувати окремі розділи цитатами, бо натомість повинні бути власні висновки за змістом розділу;
- немає сенсу використовувати занадто великі цитати;
- не бажано приводити цитати з одного джерела, монографії, статті (за винятком випадків, коли досліджується одне джерело).

Посилання в тексті кваліфікаційної роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «...у працях [1-7]...».

Якщо в тексті роботи необхідно зробити посилання на складову частину або на конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у виносках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань.

Приклад:

Цитата в тексті: «... У сучасних умовах стрімкого розвитку нових технологій саме інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці [26, с.99]».

Відповідний опис у переліку посилань:

26. Пігуль Н., Люта О. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 9. С. 684—688.

Статистичні дані, які студент використовує у кваліфікаційній роботі для аналізу та пропозицій, повинні бути представлені на кінець попереднього звітного року або у вигляді плану на поточний рік. Висловлення результатів роботи на підставі застарілих статистичних даних попередніх років вважається недоцільним.

Список використаних джерел

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи, міжнародних і державного стандартів з обов'язковим

наведенням назв праць. Зокрема потрібну інформацію можна одержати із таких міждержавних і державних стандартів:

ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»);

ДСТУ 3582–97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила»;

ДСТУ 6095:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікації (ГОСТ 7.88–2003, MOD)»;

ДСТУ 7093:2009 «Системи стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами»;

ГОСТ 7.12–93 «СИБИД. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила»;

ГОСТ 7.11–78 «СИБИД. Сокращение слов и словосочетаний на иностранных европейских языках в библиографическом описании».

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків.

Додатки нумеруються арабськими цифрами (Додаток 1, Додаток 2, Додаток 3 і т. д.) на кожному окремому додатку. Послідовність вміщення додатків визначається порядком появи посилань на них у тексті роботи.

Додатки також можна позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, Є, Ї, О, Ч, Ъ, наприклад, додаток А, додаток Б тощо. Один додаток позначається як додаток А.

При оформленні додатків окремою частиною на титульному аркуші під назвою кваліфікаційної роботи друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Текст кваліфікаційної роботи повинен бути написаний згідно з загальноновизнаними нормами сучасної української мови. Доцільно триматись достатньо простих вказівок:

- в науковій та навчальній літературі слід писати, як правило, від третьої особи (не можна «за моєю думкою», треба «за думкою автора»), а слід використовувати єдину термінологію (загальновідому) і не займатися словотворенням;
- треба позбавлятися канцеляризмів та слів і висловів то мають жаргонний характер;
- небажані дуже великі (більш 3-4 строк) і занадто маленькі речення;
- не слід використовувати скорочення, які не є загальноновизнаними. Доцільні, наприклад скорочення - р. (рік), м. (місто), ст. (століття);
- лише поряд з цифровими позначеннями можливе використання знаків типу «№», «#», «%», «\$». В інших випадках слід писати «номер», «відсоток», «долар» і т.д. Не можна писати слово місяць після назви місяця. Не бажано розпочинати речення з цифр;
- під час використання в тексті прізвищ вчених, політиків, інших людей ініціали слід писати перед прізвищем, але не навпаки. Перед тим як здати курсову (дипломну) роботу на кафедру її слід добре вчитати, перевірити вірність цитування - оформлення посилань та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 5. ПОДАННЯ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються студенти, які виконали навчальний план та успішно пройшли попередній захист кваліфікаційної роботи.

Попередній захист кваліфікаційної роботи

Обов'язковою умовою допуску до захисту випускної кваліфікаційної роботи є успішне проходження попереднього захисту роботи. Попередній захист проводиться **за місяць до дати захисту роботи**, за результатами якого на засіданні кафедри приймається рішення про допуск студентів до захисту. Студенти, які були не допущені до захисту кваліфікаційних робіт, як і ті, що отримали незадовільні оцінки, **відраховуються** з університету з отриманням академічної довідки і правом повторного захисту роботи (з наступного навчального року) протягом трьох років після відрахування з МДУ.

Студент повинен **за 2 тижні до дати захисту** подати зброшуровану у твердій палітурці кваліфікаційну роботу на підпис завідувачу кафедри та рецензування (**ніякі посилання на поважні причини затримки подання не приймаються**).

Після завершення роботи над науковим дослідженням науковий керівник надає **відгук** (Додаток 6), а в якому зазначається:

- актуальність дослідження;
- обґрунтування використаних методів дослідження;
- рівень використання набутих у процесі навчання теоретичних знань при виконанні дослідження;
- вміння самостійно вирішувати наукові та практичні проблеми; логічно, послідовно, аргументовано викладати матеріал і робити висновки;
- повнота розкриття теми;
- недоліки роботи та зауваження;
- рекомендація до захисту.

Крім того обов'язково до кваліфікаційної роботи додається **рецензія** (Додаток 7). Рецензентами випускових кваліфікаційних робіт призначають науково-педагогічних працівників інших університетів та висококваліфікованих фахівців виробництва, що затверджується відповідним наказом ректора.

При рецензуванні кваліфікаційної роботи рекомендується визначати:

- новизну постановки і розроблення проблеми;
- використання наукових методів дослідження;
- аргументованість висновків і обґрунтованість пропозицій;
- вміння здобувача освітнього ступеня магістра, чітко, грамотно й аргументовано викладати матеріал, правильно оформлювати його;
- недоліки та зауваження щодо змістовної частини роботи, оформлення;
- висновок щодо рекомендації до захисту із зазначенням оцінки за прийнятою шкалою оцінювання знань.

Негативний письмовий відгук наукового керівника або негативна рецензія щодо змісту кваліфікаційної роботи та отриманих результатів дослідження не є підставою недопущення до захисту.

Відповідно оформлена кваліфікаційна робота (разом із відгуком та рецензією) **реєструється на кафедрі**, після чого студент **не може вносити зміни** у кваліфікаційну роботу.

Титульна сторінка представленої роботи містить підписи: студента, наукового керівника, наукового консультанта (за потреби).

Захист кваліфікаційної роботи

Процедура захисту включає:

- доповідь студента про зміст роботи (10-12 хвилин);

- запитання до автора роботи;
- виступ рецензента або оголошення рецензії (у разі відсутності рецензента);
- відповіді студента на зауваження рецензента.

Доповідь повинна містити: обґрунтування актуальності теми, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, методи, які були використані у ході дослідження, основні результати дослідження.

Захист кваліфікаційної роботи відбувається на засіданні Екзаменаційної комісії і має відповідати певним протокольним вимогам:

- Студент починає виступ з звернення до голови та членів Комісії («Шановний пан Голово!...»).
- Обов'язково називає тему свого дослідження.
- Структура презентації (захисту) повинна бути чіткою і наочною від початку до кінця виступу.
- Питання членів комісії та присутніх спочатку фіксуються (нема потреби відповідати одразу).
- Відповіді на питання (зауваження) рецензента та членів комісії повинні бути чіткими і за суттю.
- Наприкінці виступу має сенс подякувати науковому керівнику, рецензенту та членам комісії.

Захист кваліфікаційної роботи здійснюється з використанням необхідного ілюстративного матеріалу, презентацій тощо. Кількість примірників ілюстративного матеріалу повинна відповідати кількісному складу ЕК.

Під час захисту кваліфікаційної роботи студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також на запитання представників ЕК, які були поставлені у ході захисту.

При оцінюванні захисту кваліфікаційної роботи ЕК бере до уваги такі показники:

- якість кваліфікаційної роботи загалом (творчий характер, вміння автора аналізувати теоретичний матеріал, обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій, ступінь глибини висвітлення проблеми, доведення висунутої гіпотези, вирішення висунутих завдань рівень розробки проблеми, широта історіографічної та джерелознавчої бази, знання теорії питання, уміння з'єднати теоретичний та емпіричний рівні, використання категорій та їх обґрунтування тощо);
- самостійність у розробці проблеми;
- якість оформлення кваліфікаційної роботи (науковий стиль викладу, грамотність, логічність викладу матеріалу, відповідність роботи вимогам до оформлення, бібліографія);
- рівень виступу студента (чіткість у формулюванні актуальності, мети і завдань роботи, вміння зробити правильні висновки, культура мовлення, правильність відповідей на запитання, що виникли під час захисту роботи);
- відгук керівника і оцінку роботи рецензентом.

Студенту, який не захищав кваліфікаційну роботу у визначений графіком термін з поважних, підтверджених документально причин, захист роботи може бути перенесений. Після розгляду заяви ректором і прийняття позитивного рішення готується проект наказу про захист кваліфікаційної роботи за індивідуальним графіком.

У випадках, коли захист роботи визнається незадовільним, Екзаменаційна комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему.

Поновлення до складу студентів МДУ для повторного захисту кваліфікаційної роботи здійснюється відповідно до Положення про порядок створення та організацію роботи Екзаменаційної Комісії у Маріупольському державному університеті, Положення про переведення, поновлення та вступ на паралельне навчання та Положення про кваліфікаційні роботи в МДУ.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Завідувачу кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету

_____ (науковий ступінь, вчене звання, ПІБ зав. кафедри)

здобувача вищої освіти освітньо-професійної програми

_____ (назва освітньо-професійної програми)

_____ факультету

_____ (назва факультету)

_____ курсу

_____ (курс)

денної/заочної форми навчання

_____ (ПІБ здобувача)

заява.

Прошу затвердити таку тему кваліфікаційної роботи: « _____ » та призначити науковим керівником д.і.н., професора (к.і.н., доцента) .

« _____ » _____ 20 р.
Підпис

Візи:

- наукового керівника

- гаранта ОП

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
«___» _____ 20__р.

«ІНТЕГРАЦІЯ ЧЕХІЇ ДО ЄС: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ»

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) / другого (магістерського)
рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«_____»
(назва освітньо-професійної програми)

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої
освіти)

Науковий керівник:

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене
звання,)

Рецензент:

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене
звання, місце роботи)

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 202__ р.

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник роботи _____
(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Методологічні та теоретичні основи міжнародної інвестиційної діяльності.....	8
1.1. Сутність та значення міжнародних інвестицій у національному економічному розвитку.....	8
1.2. Закономірності міжнародних інвестиційних процесів.....	16
1.3. Регулювання міжнародної інвестиційної діяльності.....	25
Висновки до розділу 1.....	29
Розділ 2. Аналіз міжнародних інвестиційних процесів і участі в них України.....	30
2.1. Аналіз міжнародних інвестиційних процесів.....	30
2.2. Оцінка стану інвестиційного процесу в Україні.....	45
2.3. Аналіз участі України в міжнародних інвестиційних процесах.....	54
Висновки до розділу 2.....	67
Розділ 3. Удосконалення організаційно-економічного механізму участі України в міжнародних інвестиційних процесах.....	68
3.1. Удосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України.....	72
3.2. Чинники збільшення власних джерел інвестування української економіки.....	81
3.3. Формування нових організаційних структур, що сприяють активізації участі України в міжнародних інвестиційних процесах.....	90
Висновки до розділу 3.....	94
Висновки.....	95
Список використаних джерел.....	100
Додатки.....	111

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ВІДГУК
керівника на кваліфікаційну роботу**

студента _____

Тема кваліфікаційної роботи _____

Науковий керівник _____

Актуальність теми _____

Об'єкт дослідження _____

Характеристика теоретичного рівня, наявності самостійних розробок та практичної значимості роботи _____

Зауваження та недоліки _____

Загальний висновок керівника _____

Науковий керівник _____ « ____ » _____ 202_ р.

Кваліфікаційна робота переглянута.

Студент _____ допускається до захисту кваліфікаційної роботи в
Екзаменаційній комісії.

**Завідувач кафедри
політології та міжнародних відносин**

Максим БУЛИК

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студента ОС «Магістр» _____
(ПП)

На тему _____

Актуальність теми _____

Самостійність розробки і пропозиції автора _____

Практична значимість роботи _____

Зауваження та недоліки _____

Загальний висновок _____

Рецензент _____

(ПП науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи,)

Підпис _____

«__» _____ р.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ

Порівняльна таблиця

За старими вимогами	За новими вимогами
Абросимова С. В. А. Чепа і невідомі маргіналії з його бібліотеки / С. В. Абросимова, Л. Г. Гурай // Січеславський альманах. — 2006. — № 2. — С. 134—152.	Абросимова С. В. А. Чепа і невідомі маргіналії з його бібліотеки. <i>Січеславський альманах</i> . 2006. № 2. С. 134—152.
Глизь І. І. Малоросійське таємне товариство / І. І. Глизь // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2009. — Т. 6 : Ла-Мі. — 480 с.	Глизь І. І. Малоросійське таємне товариство. <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 6 : Ла-Мі. 480 с.
Гордієнко Д. Тарас Шевченко і декабристи / Д. Гордієнко // Шевченкознавчі студії : зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 10. — С. 131—138.	Гордієнко Д. Тарас Шевченко і декабристи. <i>Шевченкознавчі студії</i> : зб. наук. пр. 2007. Вип. 10. С. 131—138.
Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. : навч. посіб. / Я. Грицак. — К. : Генеза, 1996. — 360 с.	Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: навч. посіб. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
Декабристи в Україні: дослідження й матеріали / упоряд. Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш ; наук. ред. Г. Д. Казьмирчука. — К., 2013. — Т. 7. — 440 с.	Декабристи в Україні: дослідження й матеріали / упоряд. Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш; наук. ред. Г. Д. Казьмирчука. Київ, 2013. Т. 7. 440 с.
Довідник з історії України : у 3 т. [Електронний ресурс] / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К. : Генеза, 1995. — Т. 2 (К-П). — Режим доступу : http://history.franko.lviv.ua/dovidnyk.htm .	Довідник з історії України: у 3 т. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ : Генеза, 1995. Т. 2 (К-П). URL: http://history.franko.lviv.ua/dovidnyk.htm (дата звернення: 12.04.2016).
Донік О. М. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст.) / О. М. Донік. — К. : Кріон, 2011. — 248 с.	Донік О. М. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст.). К. : Кріон, 2011. 248 с.
Енциклопедія історії України. Т. 4 : Ка-Ком / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2007. — 528 с.	Енциклопедія історії України. Т. 4: Ка-Ком / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2007. 528 с.
Історія політичної думки : навч. посіб. / уклад. А. О. Карасевич. — Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. — Кн. І. — 439 с.	Історія політичної думки : навч. посіб. / уклад. А. О. Карасевич. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. Кн. І. 439 с.
Казьмирчук Г. Д. Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв'язання (до 180-річчя повстання) / Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш // Український історичний журнал. — 2005.	Казьмирчук Г. Д., Латиш Ю. В. Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв'язання (до 180-річчя повстання). <i>Український історичний журнал</i> . 2005. № 6. С. 50—65.

— № 6. — С. 50—65.	
Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України / З. Когут. — К. : Критика, 2004. — 351 с.	Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України. К. : Критика, 2004. 351 с.
Когут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини, 1760–1830 / З. Когут. — К. : Основи, 1996. — 317 с.	Когут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830. К. : Основи, 1996. 317 с.
Крип'якевич І. Історія Русів [Електронний ресурс] / І. Крип'якевич // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. — Львів, 2001. — С. 167—171. — Режим доступу : http://litopys.org.ua/rizne/kryp3.htm .	Крип'якевич І. Історія Русів. <i>Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві</i> . Львів, 2001. С. 167—171. URL: http://litopys.org.ua/rizne/kryp3.htm (дата звернення: 28.06.2016).
Куприянов А. Декабризм в Украине: тайные общества 1820-х годов [Електронний ресурс] / А. Куприянов. — 2015. — Режим доступу : http://firstsocial.info/analiz/dekabrizm-v-ukraine-taunyie-obshhestva-1820-h-godov .	Куприянов А. Декабризм в Украине: тайные общества 1820-х годов. 2015. URL: http://firstsocial.info/analiz/dekabrizm-v-ukraine-taunyie-obshhestva-1820-h-godov (дата звернення: 27.06.2016).
Латиш Ю. В. Декабристи в Україні. Історіографічні студії / Ю. В. Латиш. — К., 2014. — 237 с.	Латиш Ю. В. Декабристи в Україні. Історіографічні студії. Київ, 2014. 237 с.
Мироненко О. М. Конституційний проект Північного товариства / О. М. Мироненко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2009. — Т. 5 : Кон-Кю. — С. 67.	Мироненко О. М. Конституційний проект Північного товариства. <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2009. Т. 5 : Кон-Кю. С. 67.
Ніколаєнко Н. О. Державницькі концепції В. Н. Каразіна / Н. О. Ніколаєнко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. — 2004. — Вип. 5. — С. 56–62.	Ніколаєнко Н. О. Державницькі концепції В. Н. Каразіна. <i>Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї</i> . 2004. Вип. 5. С. 56—62.
Оглоблин О. Люди старої України / О. Оглоблин. — Мюнхен : Дніпрова Хвиля, 1959. — 328 с.	Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1959. 328 с.
Політичні портрети України у ХІХ ст. : навч. посіб. / уклад. : А. О. Карасевич, К. М. Левківський, О. О. Карасевич, Л. С. Шачковська. — Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. — 594 с.	Політичні портрети України у ХІХ ст. : навч. посіб. / уклад. : А. О. Карасевич, К. М. Левківський, О. О. Карасевич, Л. С. Шачковська. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 594 с.
Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О. І. Салтовський. — К. : Парапан, 2002. — 396 с.	Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). К. : Парапан, 2002. 396 с.
Свербигуз В. Старосвітське панство / В. Свербигуз. — Варшава : Studio Literka, 1999. — 249 с.	Свербигуз В. Старосвітське панство. Варшава : Studio Literka, 1999. 249 с.
Терещенко Ю. Українське ХІХ століття: асиміляція неможлива [Електронний	Терещенко Ю. Українське ХІХ століття: асиміляція неможлива. <i>Тиждень</i> . 2014. URL:

ресурс] / Ю. Терещенко // Тиждень. — 2014. — Режим доступу : http://tyzhden.ua/History/114257 .	http://tyzhden.ua/History/114257 (дата звернення: 29.06.2016).
«Українські декабристи чи декабристи на Україні?»: Рух декабристів очима істориків 1920-х років / упоряд., вступ. ст. та прим. Г. Казьмирчука, Ю. Латиша. — К. : Логос, 2011. — 195 с.	«Українські декабристи чи декабристи на Україні?»: Рух декабристів очима істориків 1920-х років / упоряд., вступ. ст. та прим. Г. Казьмирчука, Ю. Латиша. К. : Логос, 2011. 195 с.
Усенко П. Г. Декабристів конституційні проекти / П. Г. Усенко // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — Т. 2 : Г-Д. — С. 310.	Усенко П. Г. Декабристів конституційні проекти. <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2004. Т. 2 : Г-Д. С. 310.
Хрідочкін А. В. Суспільно-політичні погляди В. Н. Каразіна: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. В. Хрідочкін. — Дніпропетровськ, 2001. — 17 с.	Хрідочкін А. В. Суспільно-політичні погляди В. Н. Каразіна: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2001. 17 с.
Шевчук В. Нерозгадані таємниці «Історії Русів» [Електронний ресурс] / В. Шевчук. — Режим доступу : http://litopys.org.ua/istrus/rusiv9.htm .	Шевчук В. Нерозгадані таємниці «Історії Русів». URL: http://litopys.org.ua/istrus/rusiv9.htm (дата звернення: 27.06.2016).
100 найвідоміших українців / М. А. Гнатюк, Л. П. Громовенко, О. В. Ламонова та ін. — 2-ге вид. — К. : Орфей, 2002. — 592 с.	100 найвідоміших українців / М. А. Гнатюк, Л. П. Громовенко, О. В. Ламонова та ін. 2-ге вид. К. : Орфей, 2002. 592 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рафальський О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.
2. Про додаткові вибори депутатів сільських, селищних рад 23 грудня 2018 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/W180140?an=1_ (дата звернення: 04.04.2023).
3. Пігуль Н., Люта О. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 9. С. 684—688.
4. Перетворення – головний сенс, який ми хотіли вкласти у новий логотип та бренд Маріуполя. URL: <https://mariupolrada.gov.ua/ru/news/%C2%ABperetvorennja-%E2%80%93-golovnij-sens-jakij-mi-hotili-vklasti-u-novij-logotip-ta-brend-mariupolja%C2%BB> (дата звернення: 04.04.2023).
5. Harrison L. *The Pan-American Dream: Do Latin America's Cultural Values Discourage True Partnership?* New York : Basic, 1997. 323 p.
6. Jonson M. E. The paradox of black patriotism: Double consciousness. *Ethnic and Racial Studies*. 2018. Vol. 41. No. 11. PP. 1971—1989. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8681865/pdf/nihms-1758390.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).
7. Lippmann W. *Public opinion*. N. Y. : Macmillan, 1960. 233 p. URL: https://monoskop.org/images/b/bf/Lippman_Walter_Public_Opinion.pdf (дата звернення: 18.04.2023).